

СПОСОБИ ПЕРЕШКОДЖАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИБОРЧИХ ПРАВ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Вступ. Забезпечення вільного волевиявлення громадян у виборчих процесах є ключовим елементом демократичного суспільства, що гарантується Конституцією України. Однак, практичне здійснення цього права часто стикається з проблемою перешкоджання з боку окремих суб'єктів, які намагаються вплинути на результати виборів шляхом підкупу, обману, примушування та застосування насильства. Зокрема, стаття 157 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за подібні дії, проте залишається відкритим питання ефективності правового регулювання та правозастосування щодо таких злочинів.

Актуальність проблеми посилюється тим, що, незважаючи на наявність правових норм, ці правопорушення продовжують мати місце на практиці, що ставить під загрозу легітимність виборчих процесів і референдумів, а також довіру громадян до виборчої системи в цілому. Недостатня увага до таких аспектів, як фальсифікація виборчих документів, тиск на виборців, маніпуляції з реєстрацією кандидатів, створює додаткові ризики для прозорості виборів та дотримання виборчих прав.

Таким чином, проблема належного захисту виборчих прав в Україні вимагає не лише глибокого аналізу чинного кримінального законодавства, але й розробки ефективних механізмів попередження та покарання за злочини, пов'язані з перешкоджанням виборчому процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження провідних українських вчених, зокрема таких авторів, як Н.О. Максименцева, Т.В. Корнякова, Р.П. Натуркач, М.Г. Мак-

сіменцев, Ю.Б. Ключковський, О.А. Омельчук, а також А.М. Колодій, О.В. Скрипнюк та інші, присвячені проблематиці порушень виборчих прав громадян, акцентують увагу на різноманітності форм правопорушень у виборчому процесі. У їхніх дослідженнях висвітлюються такі ключові аспекти, як фальсифікація результатів голосування, підкуп виборців, маніпуляції з реєстром виборців, незаконне втручання у діяльність виборчих комісій, зокрема через використання службового становища. Особливий акцент робиться на корупційній складовій таких злочинів, що становить значну загрозу для демократичного процесу.

Аналіз літератури також свідчить про те, що низка досліджень фокусується на питаннях класифікації злочинів проти виборчих прав, зокрема, диференціації різних форм порушень та їх юридичної кваліфікації. Вчені наголошують на важливості подальшого вдосконалення правозастосування, особливо в умовах нових викликів, пов'язаних з розвитком інформаційних технологій та зростанням числа кібератак на виборчі системи.

Останні публікації підкреслюють необхідність ретельного аналізу ефективності кримінально-правових норм, передбачених статтями Кримінального кодексу України щодо виборчих прав, зокрема статей 157–160. Дослідження також відзначають проблеми з доказовою базою під час розслідування таких злочинів та недостатню практичну реалізацію відповідних норм у судовій практиці.

Метою є комплексне дослідження правового регулювання та класифікації злочинів проти виборчих прав в Україні, зокрема зло-

чинів, передбачених статтями 157–160 Кримінального кодексу України, з урахуванням корупційних правопорушень, що впливають на виборчий процес. Особлива увага приділяється аналізу способів перешкоджання виборчому праву громадян, як активному, так і пасивному, а також права участі у референдумах.

Основна мета статті полягає в наступному:

1. Проаналізувати чинне законодавство України щодо захисту виборчих прав, зокрема положення Кримінального кодексу України, що стосуються перешкоджання виборчому процесу.

2. Визначити основні види злочинів проти виборчих прав і їх особливості, зокрема підкуп, обман, примушування та інші незаконні дії, пов'язані з виборчим процесом.

3. Розглянути специфіку злочинів, пов'язаних із корупційними діями, які мають вплив на вибори та референдуми, такі як підкуп виборців або членів виборчих комісій, фальсифікація виборчих документів, маніпуляції із реєстрацією виборців.

4. Визначити правові та практичні аспекти застосування кримінально-правових норм у сфері виборчого права та оцінити їх ефективність.

5. Сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання та механізмів боротьби з порушеннями виборчих прав у контексті боротьби з корупцією та забезпечення справедливого виборчого процесу.

Таким чином, метою даної статті є не лише теоретичний аналіз проблеми, але й розробка практичних рекомендацій для покращення механізмів правового захисту виборчих прав громадян в Україні, що є важливим фактором у забезпеченні демократичних процесів та зміцненні правової держави.

Виклад основного матеріалу. Основним об'єктом злочинів у сфері виборчого права є конституційне право громадян брати участь у виборах та референдумах, а також нормативно визначений порядок реалізації цих прав, який гарантує вільне волевиявлення та забезпечує належне функціонування усіх учасників виборчого процесу та референдумів.

З об'єктивної сторони, такі злочини виражаються у діях або бездіяльності, що полягають у: а) створенні перешкод для реалізації громадянином виборчого права або права участі у референдумі через застосування підкупу, обману або примушування; б) перешкоджанні законній діяльності інших суб'єктів виборчого процесу, таких як члени виборчих комісій, ініціативні групи референдуму, офіційні спостерігачі, поєднаному з незаконними діями, що мають на меті втручання в їхню діяльність; в) незаконному ухиленні члена виборчої комісії від виконання своїх обов'язків без поважних причин; г) втручанні службових осіб у діяльність виборчих комісій чи комісій з референдуму з метою вплинути на прийняття рішень.

Перешкоджання реалізації виборчого права громадянина полягає в діях, які незаконно обмежують або унеможливають реалізацію права обирати чи бути обраним [1]. Таке втручання може включати підкуп, примушування, адміністративний тиск або інші незаконні дії, що спрямовані на примус виборця підтримати певного кандидата або зняти свою кандидатуру. При цьому важливо враховувати, що виборче право включає як активне (право обирати), так і пасивне (право бути обраним). Активне право передбачає не лише можливість участі у голосуванні, але й забезпечення відповідних умов для отримання виборчого бюлетеня та інших процедурних елементів [2, с. 205]. Пасивне виборче право охоплює право висування кандидатом та ведення виборчої кампанії згідно з законодавством.

Перешкоджання законній діяльності інших учасників виборчого процесу або референдуму полягає у незаконних діях, спрямованих на обмеження їхніх прав або можливості виконання своїх обов'язків. Ці суб'єкти включають членів виборчих комісій, представників партій, офіційних спостерігачів тощо. Згідно з чинним законодавством, суб'єктами виборчого процесу є не лише виборці, а й партії, кандидати, уповноважені представники та

довірені особи, що беруть участь у виборах чи референдумах [7, с. 163].

Особливої уваги заслуговують дії, що спрямовані на підкуп виборців, адміністративний тиск або фальсифікацію результатів виборів. Такі дії порушують основні принципи демократичного виборчого процесу і підривають довіру до виборчих інституцій.

Таким чином, правопорушення у виборчій сфері потребують чіткого визначення і вдосконалення механізмів їхньої кримінальної відповідальності для забезпечення законності та справедливості у виборчому процесі.

У статті 157 Кримінального кодексу України в частинах 1 і 2 представлений вичерпний перелік способів перешкоджання реалізації виборчих прав громадян та участі у референдумах. Простий склад злочину (ч. 1) включає такі дії: а) підкуп, б) обман, в) примушування. Кваліфікований склад (ч. 2) охоплює ті ж дії, але із застосуванням насильства, пошкодженням або знищенням майна, або ж із погрозами здійснення таких дій [6, с. 93].

Підкуп полягає у впливі на виборця чи іншого учасника виборчого процесу через обіцянки або надання матеріальних вигод (грошові кошти, майно, послуги) з метою вплинути на реалізацію виборчого права чи участі в референдумі. Підкуп може бути прямим (наприклад, передача грошей безпосередньо під час голосування) або непрямим (наприклад, через організацію благодійних заходів). Важливо зазначити, що відповідальність за підкуп настає лише для осіб, які пропонують або надають предмет підкупу, тоді як виборці, які його отримують, не несуть кримінальної відповідальності, окрім випадків підкупу службових осіб.

Обман, як спосіб перешкоджання, полягає у введенні виборців або інших учасників виборчого процесу в оману щодо суттєвих фактів, пов'язаних із здійсненням виборчих прав. Це може проявлятися через повідомлення неправдивої інформації (наприклад, про місце та час голосування) або замовчування важливих обставин. Відмінність між

обманом і законними політичними технологіями полягає у їхній правовій допустимості: реєстрація кандидатів із подібними іменами, наприклад, не є кримінально караним діянням [3, с. 115].

Примушування включає психічний тиск на особу з метою схилити її до певної поведінки всупереч її волі. Це може бути погроза звільненням, зменшенням заробітної плати або інші форми тиску, які позбавляють особу права вільного волевиявлення. Примушування не включає фізичне насильство або знищення майна, що розглядається окремо в кваліфікованих складах злочину.

Насильство в межах ч. 2 ст. 157 полягає у застосуванні фізичної сили до потерпілих з метою вплинути на їхню поведінку під час виборів або референдуму [5, с. 54]. Це може включати заподіяння тілесних ушкоджень, обмеження волі або вилучення виборчих документів. Якщо застосоване насильство призвело до смерті або тяжких тілесних ушкоджень, діяння підлягає кваліфікації за сукупністю злочинів.

Пошкодження або знищення майна означає погіршення або повну втрату його функціональності. Знищення включає такі дії, як підпал або вибух, якщо вони спричинили суттєву шкоду майну або призвели до загибелі людей.

Погроза застосування насильства або пошкодження майна є формою психічного тиску на потерпілих із метою вплинути на їхню виборчу поведінку. Ключовим елементом є наявність реальних підстав для потерпілого побоюватися здійснення цієї погрози.

Загалом, злочинні дії, описані в ч. 3 і ч. 4 ст. 157, можуть бути вчинені членами виборчих комісій або іншими службовими особами з використанням службового становища. Це передбачає ситуації, коли службові особи використовують свої повноваження для перешкоджання вільному волевиявленню громадян або для впливу на рішення виборчих комісій.

Висновки. У цій науковій статті проведено аналіз кримінально-правових аспектів

перешкоджання реалізації виборчих прав громадян та участі у референдумах відповідно до статті 157 Кримінального кодексу України [4]. Дослідження підтвердило, що правові механізми, передбачені чинним законодавством, охоплюють вичерпний перелік діянь, спрямованих на обмеження або перешкоджання виборчим правам громадян. Зокрема, було виявлено наступні ключові моменти:

1. Способи перешкоджання виборчому процесу та участі у референдумах чітко розмежовуються на прості (підкуп, обман, примушування) та кваліфіковані склади (застосування насильства, пошкодження або знищення майна). Таке правове розмежування дозволяє більш ефективно класифікувати та карати відповідні злочини.

2. Підкуп та обман залишаються основними способами впливу на виборців та учасників референдуму, що підкреслює необхідність посилення превентивних заходів, спрямованих на запобігання цим діянням. Підкуп може набувати різних форм, і навіть непрямі форми впливу, як організація благодійних заходів, можуть впливати на результати виборів.

Анотація

У статті розглянуто кримінально-правову характеристику злочинів, пов'язаних з перешкоджанням виборчим правам громадян та правом на участь у референдумах за статтею 157 Кримінального кодексу України. Аналізуючи правові норми, які регулюють виборчий процес та референдуми, автори визначають вичерпний перелік способів перешкоджання, що передбачають відповідальність, серед яких підкуп, обман, примушування, а також застосування насильства, знищення чи пошкодження майна. Основну увагу приділено аналізу різних форм перешкоджання виборчому процесу, зокрема активному та пасивному виборчому праву громадян, яке охоплює як право обирати, так і бути обраним. Окремо розглядаються злочини, пов'язані з втручанням у діяльність виборчих комісій та інших суб'єктів виборчого процесу, таких як члени ініціативних груп референдуму та офіційні спостерігачі. Автори також досліджують кримінальну відповідальність за підкуп виборців, відзначаючи, що підкуп може мати як пряму, так і непряму форму, що може виражатись у наданні виборцям певних матеріальних вигод або послуг. Водночас підкреслено, що дії самих виборців з отримання таких вигод не кваліфікуються як злочин, якщо не йдеться про підкуп службових осіб. У статті підкреслено важливість кваліфікованих складів злочинів, які передбачають застосування насильства, знищення або пошкодження майна. Автори також звертають увагу на особливості злочинів, скоєних службовими особами або членами виборчих комісій з використанням службового становища. Втручання у законну діяльність виборчих комісій та ухилення членів виборчої комісії від виконання своїх обов'язків, що може призвести до блокування виборчого процесу, також

3. Кваліфіковані склади злочинів, зокрема застосування насильства та знищення майна, вимагають окремої уваги через підвищену суспільну небезпеку таких дій. Погрози, насильство, знищення майна, спрямовані на перешкоджання волевиявленню громадян, вимагають більш суворого покарання та кваліфікації за сукупністю злочинів.

4. Роль службових осіб, які можуть використовувати своє службове становище для впливу на рішення виборчих комісій або для перешкоджання виборчому процесу, є важливим фактором у кваліфікації цих злочинів. Використання службового становища підвищує ступінь суспільної небезпеки та потребує жорсткої кримінально-правової реакції.

Таким чином, законодавство України має ефективні інструменти для боротьби із перешкоджанням виборчим правам громадян, однак практика застосування цих норм потребує постійного вдосконалення та уточнення, зокрема в частині кваліфікації злочинів і посилення відповідальності за вчинення тяжких злочинів у сфері виборчого процесу.

розглядаються як серйозні правопорушення. У результаті дослідження робиться висновок про важливість удосконалення законодавства щодо запобігання та покарання за перешкоджання виборчим правам, що включає не лише застосування існуючих правових норм, але й їх уточнення та посилення відповідальності за тяжкі правопорушення у цій сфері.

Ключові слова: виборчі права, перешкоджання виборчому процесу, підкуп виборців, примушування, насильство, виборчі комісії, кримінальна відповідальність, Кримінальний кодекс України.

Kuznietsov M.H. Ways to obstruct the realization of electoral rights: criminal law characterization

Summary

The article examines the criminal law characterization of crimes related to obstruction of citizens' electoral rights and the right to participate in referendums under Article 157 of the Criminal Code of Ukraine. By analyzing the legal provisions governing the electoral process and referendums, the authors identify an exhaustive list of methods of obstruction that provide for liability, including bribery, deception, coercion, as well as the use of violence, destruction or damage to property. The main attention is paid to the analysis of various forms of obstruction of the electoral process, in particular, the active and passive suffrage of citizens, which includes both the right to vote and to be elected. Crimes related to interference with the activities of election commissions and other electoral actors, such as members of referendum initiative groups and official observers, are also considered separately. The authors also examine criminal liability for bribery of voters, noting that bribery can take both direct and indirect forms, which may be expressed in the provision of certain material benefits or services to voters. At the same time, it is emphasized that the actions of voters themselves to obtain such benefits do not qualify as a crime, unless it is bribery of public officials. The article emphasizes the importance of qualified corpus delicti involving the use of violence, destruction or damage to property. The authors also draw attention to the peculiarities of crimes committed by officials or members of election commissions using their official position. Interference in the lawful activities of election commissions and evasion of election commission members from performing their duties, which may lead to blocking the electoral process, are also considered serious offenses. The study concludes that it is important to improve the legislation on the prevention and punishment of obstruction of electoral rights, which includes not only the application of existing legal provisions, but also their clarification and strengthening of liability for serious offenses in this area.

Key words: electoral rights, obstruction of the electoral process, bribery of voters, coercion, violence, election commissions, criminal liability, Criminal Code of Ukraine.

Список використаних джерел:

1. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
2. Конституційне право України : Підручник. 11-е видання: (присвячене 30-ій річниці заснування юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет») перероблене та доповнене. Ужгород : РІК-У, 2023. 536 с. 204–252.
3. Корупційна злочинність: витоки, сучасний стан, стратегія протидії: монографія / за заг. ред. д-ра юр. наук, проф. Т. В. Корнякової. Дніпро: ЛІРА, 2017. 276 с. (у співавторстві з Т. В. Корняковою, О. Л. Соколенко та ін.)
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Максименцева Н.О. Політичне лідерство у виборчому процесі як форма реалізації гендерних прав: юридичний аспект. *Юридичний вісник*. № 4. 2023. С. 53–59.
6. Механізми запобігання політичній корупції у представницькій владі.: навч.-метод. посіб. /Гошовська В.А. [та ін.]. К.: НАДУ, 2020. 288 с. – Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата».
7. Омельчук О.А. Виборча система України: перспективи розвитку. Наукові записки. Спеціальний випуск. 2021. Т. 19. С. 162–167. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9a08f3c9-3c1d-4e11-8988-794ced10fd93/content>
8. Тертишник В. Конституція України. Науково-практичний коментар. Вид. 2-ге, доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2023. 464 с. ISBN 978-617-566-780-4